

Jelaleddin Meñburnuň ömür beýany: Güýçli hanyň Duşy han tarapyndan weýran edilmegi barada hekaýat

Category: Kitapcy,Taryhy makalalar

написано kitapcy | 26 января, 2025

Jelaleddin Meñburnuň ömür beýany: Güýçli hanyň Duşy han tarapyndan weýran edilmegi barada hekaýat DÖRDÜNJI BAŞ

ALTY YÜZ ON IKINJI ÝYLDA GÜÝÇLI HANYŇ ÇİNGİZ HANYŇ OGLY DUŞY HAN TARAPYNDAN WEÝRAN EDILMEGI BARADA HEKAYAT

(*Ibn Asyr ony ýalňyşyp alty yüz on altynjy diýip görkezipdir*)

GÜÝÇLI HANYŇ Kaşgar hem Balasuguny eyeländigi, Gur hany ýesir alandygy Çingiz hanyň gulagyna degen badyna oglы Juçy hany ýigrimi müň atly, belki, ondan-da kän adam bilen ugradyp hem

ony düýbi-teýkary bilen ýok edip, onuň eden-etdiliklerini köki-damary bilen sogrup taşlamaga tabşyryk berýär.

Edil şol müddet Güýcli hanyň eýle tarapyndan altmyş müň agyr goşuny bilen sultan hem hüjüme ugraýar. Sultan Irgiz derýasyna gelip saklanmaly bolýar, çünki derýanyň suwy doňup, ondan goşuny geçirmek mümkün däl eken. Sultan ýygny bilen derýanyň doňy çözülip, suwa mylayýmlyk aralaşyp, ýygynny geçirmäge amatly ýagdaý döreýänçä, kenarda goş basyp ýatyberýär. Şol garaşan amatly pursaty gelen badyna ol goşunyny derýadan geçirip, Güýcli hanyň yzyny çalyp, ýörişe ugraýar.

Ol birinji gün agyr goşun bilen ýol sökýär, ine günlerin bir günü onuň ozalky ugradan goşunyndan bir bölek atly gelip, haýsydyr bir námälim goşunyň hüjüme geçendigini habar berýär.

Ol ýygyn Juçy hanyň ýygny bolup çykýar, Duşy han ilkinji garpyşykda Güýcli hanyň ýygynny derbi- dagyn edip, kellesini bolsa Çingiz hana sowgat alypdyr. Ol (Duşy han) Güýcli hanyň ýygynnyň üstüne dökülip, sülsatlary ýalyn ýaly gylyçlary bilen läş edip, agsak-towsaklary bürgütler üçin şamlyga öwrüp, hanyň hany-manyny – ummasyz baýlygyny bolsa olja edinýär, söwes bolan meydanda maslyk maslyga kaklyşyp, gara yer görünmeýär, Güýcli hanyň goşunynda hytaýylar hem köp eken.

Duşy han bilen sultanyň goşunu hem garpyşýar, uzakly gün agyr söweşler bolýar, han sultanyň ýanyna ilçi ugradýar, ilçi Duşy hanyň bu etraplara söweş etmek üçin gelmändigini, sultany hormatlaýandygyny, hatda gullugunda durmaga yrzadygyny aýdyp, ýere ýatyp, sultan gadamyna sežde edýär, arada asla duşmançylyk ýokdugyna kepil geçýär. İlçi Duşy hanyň söweşmek maksady bilen sultanyň serhetine aralaşman, tersine galp umyt bilen göwnüni aldaýan gurrumnak hany sultana ýetirmän ýok etmek üçin gelendigini, sultany ol azapdan dyndarandygyny aýdyşdyrýär. Hut şol maksat üçribem (Duşy hanyň) sultanyň ganym duşmany bolan. Güýcli hanyň üstüne hüjüm edip, ýaranlaryny pytradyp, çaga-çugasyny, aýal-ebtatyny ýesir alandygyny habar berýär.

Alan oljasynyň, agyr hazynasynyň bolsa ýanyndadygyna, ol baýlyklaryň sultanyňkydygyna, islän mahaly adam ugradyp, (Güýcli hanyň) baýlygyna eye bolup biljekdigini ynandyrýär.

Sözüniň soňunda bolsa ilçi Duşy hanyň kakasynyň serhet ýakalarynda azyp-tozup soltanyň adamlary ýa ýygny duşaýsa, hormatlamagy tabşyrandygyny, goňşyara gowy gatnaşygy saklap, soltana sylag-hormatynyň uludygyna güwälilik yzyna güwälilik berýär.

Emma mylakatly gülüm-ýalym, myssyk hormat-sylag bilen aman sypyp boljak däl, soltanyň garpyşmaga bolan hyjuwy hem köšeşerli däl, çünkü soltanyň saýlama ýygny Duşy hanyňkydan iki esse köp, soltanyň serkerdelerem köp söweşi başyndan geçiriren aznawurlar, şol sebäpli soltan ýygynynyň bir bölegini ýollasa hem töländen duşan bu goşuny kül-peýekun edip, külüni sowuk demirgazyk ýeli bilen çar yana sowrup biljek.

Soltan oňa jogap berýär: «Eger Çingiz han sana menin bilen söweşmezligi tabşyran bolsa-da, söweşmeli bolarys, çünkü ýokardaky beýik Allatagala maňa söweşmegi ündeýär hem ule yenşi wada berýär. Bilip goý, menin üçrip Gur han bołdy. Güýcli han boldy, sen boldy jinnek ýaly parhy yok. çünkü siziň ähliniz hudaýsyzlyk babatda birek-birege ýaransynyz! Kapyrlar bilen dine söweş, ol söweşde gylyçlar synyp. gönderlen läşlerde tomaşa görkezsin!»

«- Hezreti sultan Muhammet Köneürgenşa, atam Çingiz han soltana duşdugyň tozuna tagzym kyl, gadamina sezde et diyip tabşyrdy. Asmandan ant içýän. men dine senin sünk duşmanyň Güýcli hany kül-peyekun etdim. Duşmanyndan dyndaryp hem men günä galdymmy?» Duşy han ýagşylyk bilen soltandan aman sypyp bilmejegine, diňe onun söweş teklibini kabul edäýmekden başga ýoluň özünü aldamakdygyna akyl ýetirýär. Şondan son ol söweşe giryär hem şol söweşden sypmagyň ýollaryny agtarýar. Haçanda iki agyr goşun söweş meydanynda garpyşanynda, Duşy hanyň hut özi soltanyň çep ganatyna hüjüm edýär hem-de (çep ganatyny) kül-peýekun edip, sülsatlarynyň başyny alyp çar ýana gaçmagyny gazanýar. Soltanyň derbi-dagyn bolaýmagam daşda däldi, her hal onuň goşunynyň sag ganaty sol ganatyna kömege gelip, ýagdaýy kadalaşdyrdy. Şeýdip belanyň öni alyndy, soweş pidasy berildi, ar almak hyjuwy kanagatlandyryldy, elbetde, ýeňiji kim, ýeňlen kim, talan kim, talanan kim biler ýaly bolmady.

Iki goşun hem uly pidalar çekip söweşden çykdy, parahatlyk

maksady bilen däl-de, ertesi gara daň bilen agyr söweše girmek maksady bilen.

Hudaýsyz, şamanparazlar gije öz söweş çygyrlarynda müňläp-müňläp ot ýakyp, säher bilen är kibi söweşjekdiklerini göz edip, özleri bolsa gijäniň garaňkysyndan peýdalanyп, zut gaçýarlar hem bir gijäniň içinde hut iki günlük ýol geçip, owarra bolýarlar.

Söweşde ýeňilmedik hem bolsa, soltanyň kalbyna gorky aralaşýar, ol garşydaşlarynyň gaýduwsyz batyrdygyna ynanýar hem ýakynlarynyň arasynda şindize çenli bu adamlar ýaly söweşjeň, edermen, jeň meýdanynda gylyç syryp, naýza göndermegi başarıyan adamlary görmändigini aýdýar.

Soltan Samarkanda dolananyndan soň söweşde parhlanan emirlerine mertebeli derejeler berip, ygtalaryny artdyrýar, Buýy Pälwana Gutluk emir, Ogul hajyba – Ynanç han diýen atlary dakýar, edermenlere sylag-serpaýlar paýlaýar.

Biz diňe sultan Muhammediň durmuşyndan käbir wakalary beyan eýlemek bilen maksadymyz, tatarlaryň bu etraplarda niçiksi peýda bolandygyny görkezmek isledik, a soltanyň mundan buýankы durmuş yoluny, perwerdigär tarapyndan kysmaty terse ýazylyp, sultanlyk müddetiniň sanalgy günleriniň galandygyny wagtyna, ýerine görä beyan edibereris. A ondan soň Allaha hoş gelse, arzyly söhbetimize, asyl maksadymza, Jelal (etdin) baradaky maglumatlarymyza başlarys.

Duşy han Juçy han bolmaly, Çingiz hanyň oglunuň ady dürli hili yazylýar. Taryhy makalalar